

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ ЗАВДАНЬ ДЕРЖАВИ

Дехтярьов О. В.

У науковій статті розкрито поняття «завдання держави». Охарактеризовано види завдань держави. Проаналізовано співвідношення категорій «завдання» й «мета» в теорії держави і права. Доведено залежність завдань держави від конкретних історичних обставин і політико-економічних умов. Досліджено позиції вчених-правознавців щодо визначення сутності поняття «завдання» та його зіставлення з поняттям «мета».

Ключові слова: завдання держави, видові ознаки завдань держави, стратегічні й тактичні завдання, мета держави, форма реалізації правової компетенції.

В научной статье раскрыто понятие «задачи государства». Охарактеризованы виды задач государства. Проанализировано соотношение категорий «задача» и «цель» в теории государства и права. Доказана зависимость задач государства от конкретных исторических обстоятельств и политико-экономических условий. Исследованы позиции ученых-правоведов по определению сущности понятия «задача» и его сопоставлению с понятием «цель».

Ключевые слова: задача государства, видовые признаки задач государства, стратегические и тактические задачи, цель государства, форма реализации правовой компетенции.

The scientific article describes the concept of "state problem". Characterized types of tasks of the state. The relation between categories "task" and "goal" in the theory of state and law is analyzed. The dependence of the tasks of the state on specific historical circumstances and political and economic conditions is proved. The researches of the positions of legal scholars on the definition of the essence of the concept of "task" and its comparison with the notion of "purpose".

The beginning of the 21st century was marked by significant changes in social, economic, political, moral and value dimensions, whose primary role lies with the state. The question of the tasks and functions of the modern state remains one of the most important issues not only in theory, but also in the practice of state-building. This is primarily due to the fact that the functions of the state reveal the essence of the state, and in tasks – its social purpose, which consists in the creation of background institutes. From this, the theoretical and legal understanding of the relation between the tasks and functions of the state at the present stage of social development, their analysis and forecasting makes it possible to determine the priority directions that will ensure the achievement of a high social goal - the construction of a democratic, legal, and social state.

The urgency of our study is determined by a number of factors and inconsistencies that arise in the course of the vector European integration movement on the one hand and the need to strengthen the defense capabilities of the state from the eastern neighbor, on the other hand. This geopolitical situation, which has developed on the international scene, certainly influences the functions and tasks of our state that are facing it today.

Key words: state tasks, specific features of tasks of the state, strategic and tactical tasks, state purpose, form of realization of legal competence.

Постановка проблеми та її актуальність. Початок ХХІ сторіччя позначився суттєвими змінами в соціальних, економічних, політичних, моральних і ціннісних вимірах,

головна роль у яких покладається на державу. Питання про завдання та функції сучасної держави залишається одним із найважливіших питань не тільки в теорії, а й у практиці державотворення. Це зумовлено насамперед тим, що у функціях проявляється сутність держави, а в завданнях – її соціальне призначення, яке полягає у створенні фонових інститутів. Отже, теоретико-правове осмислення співвідношення завдань і функцій держави на сучасному етапі суспільного розвитку, здійснення їх аналізу та прогнозування дають змогу визначити пріоритетні напрями, які забезпечуватимуть досягнення високої суспільної мети – побудову демократичної, правової, соціальної держави.

Актуальність дослідження зумовлюється низкою чинників і неузгодженостей, які утворюються в процесі векторного євроінтеграційного руху, з одного боку, та необхідністю посилення обороноспроможності держави від східного сусіда, з іншого боку. Така геополітична ситуація, що склалася на міжнародній арені, безумовно, впливає на функції й завдання нашої держави, що постають перед нею сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом питання аналізу генезису функції держави та співвідношення їх із завданнями перебували в центрі уваги багатьох науковців, теоретиків права, як вітчизняних, так і зарубіжних. До представників української правової школи можна зарахувати таких учених, як К. Волинка, В. Котюк, В. Кириченко, Н. Крестовська, Л. Луць, Б. Малишев, О. Ковальчук, О. Мурашин, О. Скакун, М. Цвік, А. Шевченко та інші. Значний внесок у розроблення теорії функції держави зробили європейські теоретики права, а саме: Г. Єллінек, Л. Дюгю, А. Сміт, К. Шмітт, Ф. Фукуяма й інші вчені ХХ та ХХІ століть.

Мета статті полягає в теоретико-правовому осмисленні змісту понять «функції держави» й «завдання держави» для здійснення співвідносного зіставлення аналізованих категорій, виокремлення їх видових ознак, взаємозалежних рис, сутності окремих елементів.

Виклад основного матеріалу. Тлумачний словник визначає категорію «завдання» як проблемну ситуацію з визначеною метою, яку необхідно досягти [1, с. 99]. У теорії права під завданням розуміється та діяльність, яку необхідно виконати, в тому числі долаючи відповідні перешкоди, що можуть виникнути. На відміну від функції, яка може здійснюватись постійно, завдання може бути вирішено. Сучасні дослідники теорії права А. Шевченко й А. Старостюк визначають завдання держави як засіб досягнення мети [12, с. 51].

Вирішення будь-яких завдань, безумовно, потребує відповідних знань, зусиль і політичної волі. Як складній теоретико-правовій категорії в завданнях держави можна розглядати такі елементи. По-перше, це обставини конкретної історичної ситуації, що можуть ставити нові завдання, змінювати старі, а також впливати на швидкість їх вирішення. По-друге, чітко визначена мета, яка є

Дехтярьов О. В., 2018

необхідною передумовою для формування конкретних завдань. Досягнення означеної мети й буде відбуватися через призму вирішення конкретних завдань держави. По-третє, суб'єктивність чи об'єктивність обставин, що пов'язані з особою-виконавцем конкретних завдань чи органом державної влади, особливостями їхньої діяльності й, зрештою, фізичними властивостями та внутрішніми переконаннями, що можуть вплинути на якість виконання завдання [4, с. 77].

Послідовність виконання функцій залежить від черговості завдань, що постають перед суспільством у його історичному розвитку. Завдання й цілі залежить від реальних умов: потреб та інтересів населення, економічних можливостей суспільства, морального ступеня розвитку індивідів, культурного рівня розвитку суспільства, професіоналізму та відповідальності державних службовців тощо [9, с. 101].

У різні періоди пріоритетне значення мають ті чи інші цілі й завдання держави, отже, й різні його функції. На одних етапах розвитку суспільства центр тяжкості переноситься у сферу економіки, у діяльності держави ключове його місце посідає економічна функція; в інших – до сфери політики, тоді підвищена увага приділяється реалізації функцій державної влади [8, с. 51].

За видовою характеристикою українські теоретики права розрізняють стратегічні й тактичні завдання. Так, на думку А.Є. Шевченка та А.В. Старостюка, «стратегічні завдання – це завдання-ідеали, які є кінцевим результатом розвитку держави, а тактичні завдання – завдання-засоби, що діють протягом певного історичного проміжку часу» [12, с. 51].

Своєю чергою, за сферою дії стратегічні завдання науковці поділяють на різні види. До першого зараховують політичні завдання, які безпосередньо відповідають за організацію та функціонування політико-правової сфери. До другого виду належать економічні завдання. Вони стосуються організації господарського життя країни, її економічного розвитку, зовнішньої та внутрішньої політики. До третього виду зараховано соціальні завдання. Останні є дуже важливими для держави, адже передбачають підтримку соціальних верств населення. До четвертого виду варто зарахувати національні завдання. На нашу думку, вони є одними з найважливіших, адже полягають у забезпеченні національних інтересів держави й недопущенні міжнародних конфліктів. Наступними є міжнародні завдання. Вони втілюються через міжнародний зв'язок держави з іншими країнами, політичний статус на міжнародній арені й реалізуються через міждержавне співробітництво. До останніх належать ідеологічні завдання, котрі будують стратегію ідеологічних цінностей у державі. Вони також є стратегічними й важливими, адже подолання ідеологем і стереотипів подекуди є найскладнішою справою під час виконання [12, с. 51].

Тактичні завдання, на думку вчених-теоретиків, також мають свої видові характеристики. Так, їх поділяють на деструктивні, конструктивні та стабілізуючі. Перші завдання спрямовані на усунення старого суспільства. Другі – відображають побудову нових суспільних відносин. Треті – передбачають збереження чинного державного ладу, сталого розвитку суспільства й балансу між окремими його верствами [12, с. 51].

Отже, завдання держави – це засіб досягнення її мети. Залежно від конкретних історичних обставин завдання можуть змінюватися, однак вони завжди є,

адже без них держава не може ефективно функціонувати та розвиватися.

Реалізація будь-яких державних завдань неможлива без визначення мети, тобто категорії «завдання держави» й «мета держави» нерозривно пов'язані між собою. Мета держави – це той бажаний результат, якого вона прагне досягти. Для реалізації зазначеної мети держава повинна вирішити певні завдання. Так, побудова правової держави як кінцева мета вимагає реалізації низки завдань.

Аналіз вищенаведених понять щодо їх співвідношення свідчить, що ці категорії хоча й є взаємопов'язаними, але не тотожні. Так, авторський колектив енциклопедичного словника зауважує, що найбільш значне вчення про мету свого часу розвинув Аристотель, який тлумачив її як те, заради чого щось існує. Поширюючи уявлення про мету, характерну для людської діяльності, на природу, Аристотель трактував мету як кінцеву причину буття – «*causa finalis*». Представники класичної німецької філософії, зокрема Кант, пов'язували мету зі сферою практичного розуму, вільної моральної діяльності людини. При цьому він розрізняв технічні цілі (стосуються вмінь), прагматичні цілі (стосуються блага, становлять зміст вчинків) і категоричний імператив (стосується загальнообов'язкового принципу вчинків людини) [2, с. 661].

Мета являє собою один із елементів поведінки та свідомої діяльності людини, яка характеризує передбачення в мисленні результату діяльності й шляхи його реалізації за допомогою певних засобів. Мета виступає як спосіб інтеграції різних дій людини в деяку послідовність чи систему як одна з форм детермінації людської діяльності. Аналіз діяльності в аспекті цілеспрямованості передбачає виявлення невідповідності між уявленою життєвою ситуацією й метою; здійснення мети є процесом подолання цієї невідповідності [11, с. 731].

Представники сучасної української науки наводять два підходи до визначення поняття «мета»: 1) перша частина термінів, утворених сполученням її з коренями інших слів, означає сферу буття або галузь теоретичних знань вищого рівня, масштабно ширшу від тієї, яка виражається другим словом; 2) те саме, що ціль, із наголосом на чомусь позначеному, поміченому [10, с. 125].

З огляду на тематику статті, для нас найбільший інтерес становлять позиції учених-правознавців щодо визначення сутності поняття «завдання» та його співвідношення з поняттям «мета». Так, В.О. Климов, досліджуючи особливості організаційно-правових засад діяльності спеціального органу з питань банкрутства, звертає увагу на те, що завдання – це мета, досягнення якої є бажаним до відповідного моменту в межах періоду, на який розраховано управлінське рішення. Завдання, наголошує вчений, указує на безпосередню мету організації, що піддається кількісній характеристиці. Завдання – це сукупність вимог для прийняття рішень у конкретній ситуації [5, с. 99].

На думку В.І. Щербини, яку він відстоює, досліджуючи функції трудового права, завдання являє собою активізовану, конкретизовану та сформовану перед кимось або чимось мету (ціль) [13, с. 57]. У процесі визначення особливостей соціально-правового механізму протидії злочинності О.М. Литвинов цілком слушно відстоює позицію, згідно з якою завдання визначаються цілями, що випливають із них. Мета, наголошує вчений, формує конкретні завдання соціального суб'єкта в реалізації

його інтересів. Зміст поняття «завдання», що є правильно теоретично розтлумаченим і практично сприйнятим, включає можливість з'ясування причин недосагнення мети. Це необхідно для того, щоб органи й посадовці, уповноважені суспільством (державою) здійснювати відповідну діяльність, орієнтувалися у відповідних процесах і процедурах, а в окремих випадках могли обґрунтовано відмовитися від реалізації певних повноважень. Зазначене може відбутися в тому разі, якщо немає об'єктивної можливості погоджувати ідеальну модель майбутнього результату з реальною можливістю його досягнення або привернути для реалізації завдань необхідні та достатні засоби й ресурси [7, с. 34-35]. У дослідженні, що присвячено неізоляційним запобіжним заходам у кримінальному процесі України, А.В. Захарко зазначає, що мета – це те, до чого прямують, що потрібно здійснити, інакше кажучи, результати, які очікуються, на досягнення яких спрямовані дії. А під завданням розуміють мету, досягнення якої бажано до визначеного моменту часу. З огляду на прийнятий у філософії розподіл мети на найближчу й перспективну, можна сказати, що завдання – це найближча мета, а мета – це кінцеве завдання [3, с. 38].

О.Г. Комісаров дійшов висновку, що завдання – це цілі, досягнення яких бажане до певного (визначеного) моменту часу в межах періоду стратегічного планування. До цього, наголошує вчений, варто додати, що цілі можуть бути недосагненими на конкретний (запланований) момент, але наближення до них за цей час має відбуватися постійно. Проте завдання, на відміну від цілей, повинні бути здійсненими, хоча не завжди можна вимагати їх здійснення. Поряд із цим розглядається мета, яку ніколи не можна досягти, але до якої треба постійно наближатися, що отримала назву «ідеал» [6, с. 90].

Отже, аналіз вищенаведених позицій свідчить про те, що такі категорії, як «мета» й «завдання», дуже тісно взаємопов'язані, зумовлюють одна одну, а тому мета держави деталізується в конкретних завданнях. На підтримку зазначеного вище висновку наведемо декілька додаткових позицій щодо співвідношення понять «мета» й «завдання» в діяльності відповідних суб'єктів:

- мета являє собою образ, інформаційну модель бажаного результату, а завдання – це похідна із закону об'єктивно існуюча форма реалізації правової компетенції, що реалізується суб'єктами, які наділені відповідними повноваженнями та здійснюють свою діяльність з метою досягнення окремого й загального правового результату;

- цілі та завдання являють собою уявлення про на прямі й очікувані результати управлінської діяльності, відмінність між якими полягає в ступені узагальнення результатів, що мають бути досягнуті в процесі управлінської діяльності;

- мета – це певний задум, якого варто прагнути досягти; своєю чергою, завдання – це те, що потрібно виконати, розв'язати, це ті конкретні питання, які необхідно вирішити, щоб досягти поставленої мети;

- мета – це бажаний і необхідний результат, якого треба досягти або який необхідно зберегти, а завдання – це засіб досягнення або те, що необхідно зробити для досягнення результату (в межах однієї мети може бути сформульовано декілька завдань);

- мета – це задум, намір, те, чого необхідно досягти, а завдання – конкретна діяльність, спрямована на досягнення поставленої мети.

Висновки. Отже, під завданнями держави варто розуміти визначений на програмному або нормативно-правовому рівні комплекс дій, які реалізуються державою через досягнення конкретної мети. Завдання – це засіб досягнення мети. Її досягнення свідчить про виконання завдання, а функція держави – це комплекс діяльних заходів, що мають виконуватися постійно.

Завдання держави цілком і повністю залежать від конкретних історичних обставин і політико-економічних умов. Залежно від їх зміни можуть мінятися не лише функції, а й завдання. Отже, завдання держави – це засіб досягнення її мети. Залежно від конкретних історичних обставин завдання можуть змінюватися, однак вони завжди є, адже без них держава не може ефективно функціонувати й розвиватися.

Розуміння сутності і змісту завдань держави неможливе без з'ясування визначення категорії «мета». Означені теоретико-правові одиниці нерозривно пов'язані між собою. Мета держави – це той бажаний результат, якого вона прагне досягти. Для реалізації зазначеної мети держава повинна вирішити певні завдання. Так, побудова правової держави як кінцева мета вимагає реалізації низки завдань. Отже, категорії «мета» й «завдання» дуже тісно взаємопов'язані, зумовлюють одна одну, а тому мета держави деталізується в конкретних завданнях.

Отже, під категорією «завдання держави» ми розуміємо науково обґрунтований і нормативно визначений комплекс дій, які виконуються державою заради досягнення відповідної мети.

Література

1. Балл Г.А. Теория учебных задач: психолого-педагогический аспект: монография. Москва, 1990. 184 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Захарко А.В. Неізоляційні запобіжні заходи в кримінальному процесі: дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2010. 229 с.
4. Кириченко В.М. Теорія держави і права: модульний курс. Київ, 2010. 264 с.
5. Копиленко О.Л. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції). Київ, 2008. 400 с.
6. Комісаров О.Г. Процес цілепокладання в організації діяльності органів внутрішніх справ України на сучасному етапі розвитку: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2002. 237 с.
7. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади): дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2002. 489 с.
8. Малько А.В. Теория государства и права в вопросах и ответах. Москва, 2002. С. 51
9. Марченко М.Н. Проблеми загальної теорії держави й права. Держава: підручник для вузів. Харків, 2008. 837 с.
10. Петрушенко В. Філософський словник: терміни, персоналії, сентенції. Львів, 2011. 352 с.
11. Философский энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия, 1989. 815 с.
12. Шевченко А.Є., Старостюк А.В. Теорія держави і права: навчальний посібник. Вінниця, 2017. 270 с.
13. Щербина В.І. Функції трудового права: дис. ... докт. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2008. 423 с.

Дехтярьов О. В.,
студент Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка